

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри економіки,
підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного
університету

Маценка Олександра Михайловича

на дисертаційну роботу

Хоменко Лілії Миколаївни

на тему «Організаційно-економічні засади

функціонування малих та середніх підприємств служби крові»

за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(07 «Управління та адміністрування»)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Служба крові є невід'ємною частиною медичної галузі України, що забезпечує щорічно сотні тисяч переливань компонентів крові. Це означає, що вона щорічно рятує сотні тисяч життів українців і десятки мільйонів по всьому світу, оскільки переливання компонентів крові здійснюється виключно за життєвими показниками.

На загальнодержавному рівні удосконалення функціонування служби крові має соціальний та економічний ефекти. Соціальний ефект проявляється у зменшенні часу перебування пацієнтів у стані тимчасової непрацездатності, зниженні інвалідизації, зменшенні тривалості лікування. З економічної точки зору успішна діяльність малих та середніх підприємств служби крові призводить до скорочення витрат держави на допомогу по тимчасовій непрацездатності, виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю, витрат пацієнтів на лікування.

На відміну від усіх інших галузей промисловості і економіки, служба крові отримує сировину для виробництва компонентів з людської донорської крові. Згідно зі стандартами Всесвітньої організації охорони здоров'я усі донації мають бути добровільними, що відповідає (і вимагається) сучасним етичним нормам. Це означає, що в цій галузі існує унікальна система залучення людей для здачі крові, що базується не тільки на економічних, а й, в першу чергу, маркетингових аспектах щодо отримання сировини в достатній кількості належної якості.

Регуляторні органи на сьогодні майже не приділяють увагу цим аспектам, концентруючи свою увагу на забезпеченні якості компонентів крові різними, іноді суперечливими заходами.

У той же час в країнах Європи все більше крові заготовлюється дрібними установами або філіалами організацій з одночасною орієнтацією на посиленні контакту з населенням. Наявність наукового системного підходу до економічного обґрунтування ефективності діяльності установ служби крові України, що належать до малого і середнього бізнесу, є базою забезпечення функціонування цієї важливої галузі, особливо в умовах сучасних викликів: військових дій та епідемій.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з державними та науковими програмами, планами, фундаментальним та прикладними дослідженнями

Виконана дисертаційна робота відповідає плану науково-дослідних робіт Сумського державного університету, зокрема «Вплив COVID-19 на трансформацію системи медико-соціального забезпечення населення: економічні, фінансово-бюджетні, інституційно-політичні детермінанти» з номером державної реєстрації 0122U000781; «Когнітивна модель комерціалізації інновацій в умовах Індустрії 4.0: захист інтелектуального капіталу, маркетинг та комунікації» з номером державної реєстрації 0122U000780; «Соціально-економічне відновлення після COVID-19: моделювання наслідків для макроекономічної стабільності, національної безпеки та резильєнтності громад» з номером державної реєстрації 0122U000778. Також робота виконувалась в рамках освітньо-наукового проекту Модуль Жана Моне «Здорова економіка та політика її реалізації: європейські цінності для України» (101047530 – HEPE4U – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення з основними положеннями та висновками дисертаційної роботи Хоменко Л.М. дозволяє стверджувати, що наукове дослідження має високий рівень обґрунтованості та достовірності емпірично та статистично підтверджених результатів, їх відповідність поставленій меті і завданням, логічно побудовані структуру і зміст.

У дисертації використано статистичні дані Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міністерства охорони здоров'я України, результати власних досліджень. Також обґрунтованість отриманих наукових результатів пояснюється аналізом робіт іноземних та вітчизняних вчених, статистичних і аналітичних даних, бібліометричної аналітики з використанням комп'ютерного аналізу. Використані такі традиційні методи наукового пізнання як аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, а також порівняльний, статистичний, бібліометричний, кластерний, кореляційний, компаративний аналізи, метод головних компонент та аналізу множинної відповідності. Використання цих методів чітко обумовлене поставленими завданнями дисертаційної роботи.

При виконанні дослідження використано програмне забезпечення Statistica 10, MS Excel, програмні продукти VOSViewer 1.6.20.0 та Bibliometrix, інструментарій Scopus Tools Analysis, Web of Science Analyze Results та Biblioshiny.

В дисертації логічно і послідовно викладено авторські пропозиції, проміжні результати з лаконічними коментарями авторки і справляє загальне позитивне враження. Чітко сформульовані висновки відповідають кожному етапу дисертаційного дослідження і демонструють основні результати і прикладне значення.

4. Достовірність положень, висновків і рекомендацій представлених у дисертації

Достовірність одержаних в результаті виконання дисертаційної роботи «Організаційно-економічні засади функціонування малих та середніх підприємств служби крові» наукових положень, висновків і рекомендацій не викликає сумнівів, оскільки всі етапи проведеного дослідження є достатньо деталізованими, базуються на масиві достовірних статистичних даних та супроводжуються відповідним ілюстративним матеріалом та коректними посиланнями на використані джерела.

5. Новизна дослідження та одержаних результатів

Поглиблена оцінка змісту дисертації Хоменко Лілії Миколаївни дає підстави стверджувати, що основні положення, висновки, рекомендації, розроблені здобувачкою, та науково-методичні підходи мають високий ступінь наукової новизни та підтверджують її особистий внесок.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження удосконалено науково-методичний підхід до гармонізації компонентів менеджменту малих і середніх підприємств служби крові шляхом врахування актуальних проблем галузі, стратегічних цілей та підцілей, цільових сегментів споживачів, елементів комплексу маркетингу, а також розроблення системи індикаторів, що дозволяють оцінити ступінь досягнення поставлених цілей; методичний інструментарій інтегрального оцінювання ефективності функціонування малих та середніх підприємств служби крові, що базується на використанні методу головних компонент та враховує основні детермінанти ефективності функціонування малих та середніх підприємств служби крові: безпекову, інформаційну, управлінську, економічну; теоретико-методичний підхід до формування складових комплексу маркетингу (product, price, promotion, place, people, process, physical evidence) малих та середніх підприємств служби крові, що узгоджений із цільовими аудиторіями та дозволяє розробити заходи щодо оптимізації основних детермінант ефективності їх функціонування.

У дисертаційній роботі набули подальшого розвитку наступні наукові положення: теоретичні засади виявлення та обґрунтування розвитку наукового ландшафту теорії управління малими та середніми підприємствами служби крові, що базується на результатах кластеризації наявного доробку з використанням бенчмаркінг-інструментарію та бібліометричного аналізу за критеріями: рівень тісноти, еволюційно-часовий та просторовий; теоретико-методичний підхід до формування концептуальної схеми функціонування малих та середніх підприємств служби крові, що враховує специфічні особливості об'єкту підприємницької діяльності, передбачає орієнтацію на покращення безпекової, інформаційної, управлінської, економічної детермінант та узгоджений з бізнес-процесами та принципами управління малих та середніх підприємств служби крові; наукове підґрунтя формування дорожньої карти вдосконалення функціонування малих та середніх підприємств служби крові, що враховує

результати компаративного аналізу, досвід країн-лідерів та дозволяє сформулювати перелік конкретних заходів із забезпечення основних детермінант, визначити перелік основних стейкхолдерів бізнес-процесів малих та середніх підприємств служби крові (заготівля, обробка, зберігання, карантинізація та розподіл).

6. Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретична цінність одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в поглибленні теоретичних і науково-методичних засад управління і маркетингової діяльності як невід'ємної частини функціонування малих та середніх підприємств служби крові.

Практична цінність пояснюється тим, що основні наукові положення доведені до рівня практичних рекомендацій та методичних розробок, які можуть впроваджуватися стейкхолдерами:

1) органами державної влади при плануванні програм розвитку галузі та розробленні нормативно-правових документів, які регламентують діяльність установ служби крові країни;

2) Міністерством охорони здоров'я України у процесі формування програм розвитку донорства крові, її компонентів та створення нормативної бази служби крові України в умовах євроінтеграції;

3) підприємствами малого і середнього бізнесу служби крові України в процесі оптимізації діяльності та розробки внутрішніх документів: інструкцій і стандартних операційних процедур (СОП);

4) комерційними установами, що не заготовляють кров, але займаються її переробкою, зберіганням, обстеженням і дослідженням, а також комерційними установами, що заготовляють плазму крові з метою продажу її на завод-переробник.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи також підтверджується актом про впровадження в діяльність банку крові КНП СОР «Сумська обласна клінічна лікарня» (довідка № 1 від 27.05.2024).

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеності в цілому

Дисертація Хоменко Лілії Миколаївни є завершеною науковою працею обсягом 248 сторінок, в тому числі 193 сторінки основного тексту. Нормативні вимоги повністю дотримані. Робота містить такі структурні елементи: анотація, вступ, дев'ять підрозділів, що об'єднані у три розділи, загальні та проміжні висновки до кожного розділу, список використаних джерел із 208 найменувань, 6 додатків, у яких представлені нормалізовані значення основних детермінант функціонування підприємств служби крові для двох з них, список опублікованих праць та акти впровадження.

У вступі здобувачкою науково обґрунтована актуальність проведення дослідження, наведені чіткі аргументи щодо необхідності поглиблення вивчення і оптимізації функціонування малих та середніх підприємств

служби крові, якими є всі підприємства галузі крім заводу-переробника, визначено мету, об'єкт, предмет та завдання роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи проаналізовано теоретичні аспекти функціонування підприємств служби крові України і світу, підкреслена роль маркетингу для забезпечення успішної діяльності підприємства на ринку.

У другому розділі дисертаційного дослідження сформовано підхід до управління малими та середніми підприємствами служби крові, розроблена методика оцінювання детермінант функціонування підприємств служби крові.

Третій розділ присвячено аналізу діяльності існуючих підприємств малого та середнього бізнесу в службі крові і розробці шляхів оптимізації їх діяльності на основі отриманих даних.

У висновках дисертаційної роботи чітко систематизовані та узагальнені отримані здобувачкою наукові результати, які у своїй сукупності повністю підтверджують досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження.

8. Повнота матеріалів дисертації в опублікованих працях, персональний внесок здобувача

Основні результати дисертаційного дослідження Хоменко Лілії Миколаївни опубліковані в 20 наукових працях, що складає 30,17 друкованих аркушів, у тому числі дві монографії, один розділ колективної монографії, вісім статей у наукових фахових виданнях України категорії Б (зокрема, одна стаття у виданні, що індексується базою даних Web of Science), дев'ять публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

9. Апробація одержаних результатів

Основні результати дисертаційного дослідження Хоменко Л.М. висвітлені в наукових працях авторки, доповідалися та обговорювалися на таких науково-практичних конференціях:

1. Міжнародна наукова онлайн конференція “Innovation, Social and Economic Challenges” (м. Суми, Україна, 2020 р.);
2. VII Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми маркетингового менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Луцьк, Україна, 2020 р.);
3. II Міжнародна науково-практична конференція «Бренд-менеджмент: маркетингові технології» (м. Київ, Україна, 2020 р.);
4. Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених імені професора Балацького О. Ф. «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, Україна, 2021 р.);
5. II Міжнародна науково-практична конференція “Results of modern scientific research and development” (м. Мадрид, Іспанія, 2021 р.);

6. Міжнародна міждисциплінарна наукова конференція “Digitalisation and Sustainability for Development Management: Economic, Social, and Ecological Aspects” (м. Лондон, Великобританія, 2021 р.);

7. III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» (м. Запоріжжя, Україна, 2022 р.);

8. IX Міжнародна науково-практична конференція «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (м. Одеса, Україна, 2023 р.).

10. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Під час перевірки дисертації Хоменко Л. М. на академічний плагіат було з'ясовано, що робота не порушує принципів академічної доброчесності, у ній містяться коректні посилання на всі використані джерела. Навмисного спотворення тексту не виявлено.

11. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації

Дисертація Хоменко Л. М. викликає позитивне враження, принципових недоліків щодо обсягу роботи, змісту, структури, обґрунтованості результатів, теоретичного і практичного значення не виявлено. При в цьому слід звернути увагу на такі зауваження:

1) під час проведення бібліометричного аналізу, спрямованого на визначення напрямів наукових публікацій щодо діяльності підприємств служби крові (стор. 52), варто було б звернути більше уваги на історичні аспекти розвитку служби крові в світі;

2) в розділі 1.2 (стор. 71) здійснено систематизацію проблеми служби крові України з метою створення методики оцінювання ефективності функціонування підприємств служби крові. Однак серед виділених проблем не висвітлено питання «чорної» трансплантології і нелегального переливання крові як її складової, що підвищило б цілісність дослідження;

3) в таблиці 2.2 (стор. 125) наводиться узгодження проблем служби крові з цільовими аудиторіями, складовими комплексу маркетингу, цілями та індикаторами досягнення цілей, проте в подальшій роботі варто було б приділити більше уваги практичному значенню отриманих результатів.

Також, під час рецензування дисертації виникли питання, що потребують від дисертантки уточнення:

1) у п. 1.2 дисертації (стор. 57) вказано, що в основі безпечного кровопостачання лежить добровільне безоплатне донорство. Чим воно є більш безпечним порівняно з платним?

2) відповідно до даних таблиці 2.2 (п. 2.2, стор. 125–126) уточніть, будь ласка, можливу доцільність розширення компонент безпекової проблеми при взаємоузгодженні складових управління МСП служби крові з орієнтацією на досягнення цілей.

3) які часові обмеження в реалізації дорожньої карти запровадження заходів щодо підвищення ефективності функціонування малих та середніх підприємств служби крові (п. 3.3, стор. 201) Ви передбачаєте?

В цілому зазначені недоліки та зауваження носять дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на якість отриманих дисертанткою наукових результатів та висновків, а також не нівелюють наукову новизну дослідження.

12. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Хоменко Лілії Миколаївни на тему «Організаційно-економічні засади функціонування малих та середніх підприємств служби крові», яка виконана в Сумському державному університеті, є самостійним, цілісним завершеним науковим дослідженням, що містить наукову новизну, має теоретичне та практичне значення. Достовірність отриманих результатів дисертаційної роботи підтверджується фактичними висновками, отриманими на основі застосування сучасних методів наукового пізнання.

Тема дисертації Хоменко Л. М. відповідає спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» №44 від 12 січня 2022 року (зі змінами). Відповідно Хоменко Лілія Миколаївна, авторка рецензованої дисертації, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (07 «Управління та адміністрування»).

РЕЦЕНЗЕНТ

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва
та бізнес-адміністрування
Сумського державного університету

Олександр МАЦЕНКО

Підпис	<i>Маценка</i>
засвідчую	<i>проф. Франківська</i>
відділу кадрів	<i>А. М. М. М.</i>

